

tosabb szemlélete sem alakult ki teljesen.

A kötet utolsó fejezete a hétköznapijainkat leginkább befolyásoló témakört mutatja be, a *szociális szférát*. Az Unió szociálpolitikája pontosan azokat a területeket hivatott szabályozni, amelyeket az emberek többsége a legfontosabbnak érezhet. Ez az egészségügy és a munkaügy.

A tagországokban a szociális politika saját hatáskörébe tartozik. Így a magyar törvényalkotóknak csupán a közösség ajánlásaival, közleményeivel, tervezeivel kell harmonizálniuk. Ezért lehet pl. az, hogy bár a csatlakozási dokumentumokban rögzítették, hogy a magyar bérszínvonal alacsony, konkrét elvárás nem fogalmazódott meg a kereseti színvonal emelésére. (Érdekes kérdés, hogy az Unió mit fog tenni a jól képzett magyar munkavállalóval, aki a csatlakozás után, a szabad munkaerő-áramlás részeként elindul a jobb kereset reményében. És hogy fog erre Magyarország reagálni, hisz már így is relatíve nagy a magasan képzett kivándoroltak aránya.)

A fejezet – fájdalmasan – rövid része a szociális védelem (szociális biztonsági rendszer, társadalombiztosítási ellátások, szociális segítség) kérdéseit bemutató alfejezet. Igaz, itt szó sincs harmonizációról (mivel az Unió minden tagországban más-más a szociális védelem rendszere), csupán a koordinációra kell törekedniük a tagországoknak. Így aztán az olvasó a 1408/71 EGK rendelet alapján csoportosítva tekintheti át a magyar szociális ellátásokat, az állam által nyújtott támogatásokat.

Összefoglalva elmondható, hogy hasznos kézikönyv került az olvasó kezébe. Minden témakörét annak kiváló ismerője dolgozta fel, igen lényegretörően, gyakorlatiasan. A könyv nagy erénye, hogy a fejezetek egységesen vannak szerkesztve, kézikönyvszerűen vannak felépítve. Az olvasó megismerheti az egyes területek hazai és uniós szabályozását, s a jogharmonizációval

járó feladatokat, problémákat. A szerzők egyes esetekben még lehetséges verziókat is ajánlanak egy-egy kényes kérdés megoldására. (pl. a gázdirektíva hazai adaptációjának felgyorsítására), s olyan kapcsolódó területeket is megemlítenek adott fejezetekben, melyeknek nincs egységes uniós (közösségi) szabályozásuk (pl. a távfűtés kérdése).

A fejezetek végén egységes formájú összefoglalót találhatunk az adott téma szempontjából fontos magyar és EU jogforrásokról, jogszabályokról, valamint az Internetforrásokról is. Így az egyes hivatkozások könnyebben utána kereshetők.

A kötetet nemcsak az uniós, hanem a magyar jogszabály erdőben eligazodni szándékozók is eredményesen forgathatják, hiszen bemutatja a szabályozási folyamatát (történetét) és tömören összefoglalja az egyes jogszabályok lényegét.

A könyv elolvasása után Woody Allen egyik nagysikerű filmjének módosított címe jutott az eszembe összefoglaló dicsérő megjegyzésként: „Amit tudni akarunk a jogharmonizációról, de nem mertük (?) megkérdezni”.

Horánszky Beáta

Daubner Katalin – Horváth Sándor – Petró Katalin (szerk)

KULTÚRA- GAZDASÁGTANI TANULMÁNYOK

AULA Kiadó, 2000

A rendszerváltással járó gazdasági átalakulás Magyarországon a kulturális szférát sem kerülte el, a privatizáció és a piaci viszonyok térnyerésével az állam részlegesen kivonult a kulturális intézmények működtetéséből. Ugyanakkor – részben konkrét ügyek nyomán (pl. nemzeti színház, filmszakma –

újából és újból fellángolnak a viták a kultúra finanszírozásáról, az állam szerepéről és feladatairól a kulturális ágazatban. Ezek a viták is mutatják, hogy nagy szükség van arra a tudományos háttérre, amely a gazdaság olyan sajátos szektorában mint a kultúra, a piac és állam viszonyáról, a piaci mechanizmus itteni működéséről, ezen piac szereplőinek gazdasági motivációiról és annak következményeiről ad ismereteket, tudományos elemzést. Azt, hogy ezen a területen a közgazdaságtannak is van mondanivalója jól jelzi, hogy olyan neves közgazdászok, mint pl. Baumol, Blaug, Stigler és Becker, Scitovsky foglalkoztak a kulturális javak sajátos közgazdasági problémáival, piaci jelenségeivel, és részben az itt felsorolt tudósok munkáira alapozva született meg a kultúragazdaságtan mint interdiszciplináris tudományterület. Ez a diszciplína rokon olyan tudományterületekkel mint pl. az egészségügy-gazdaságtan, oktatás-gazdaságtan, ezek művelése azonban Magyarországon jóval előrehaladottabb, elterjedtebb, mint a kultúragazdaságtan.

Jelen tanulmánykötet Magyarországon elsőként vállalkozik arra, hogy – a rendelkezésre álló széles körű nemzetközi szakirodalom felhasználásával – áttekintést adjon a kultúragazdaságtan főbb kutatási eredményeiről, arról, hogy miként lehet a közgazdaságtan eszköztárát, elemzési technikát alkalmazni a kulturális szféra, a művészeti ágak gazdasági jelenségeire, összefüggéseire.

A tanulmánykötet 23 fejezete 21 szerző tollából származik, akik között közgazdászok és más tudományágak képviselői, tudósok és gyakorlati szakemberek, hazai és külföldi szerzők egyaránt szerepelnek. A kötet mégis egységes egész, hogy egy-egy fejezet erejéig sorra veszi és áttekinti a kultúra-gazdaságtan szakirodalmának jellemző témaköreit, arra törekedve, hogy az egyes fejezetek valamennyire lefedjék az e tudományág által vizsgált

területek többségét. Ezt az elvet követi a kötet szerkezete is: az I. és II. rész fejezetei a hagyományos mikro- és makroökonomia témakörei, a III. rész fejezetei a művészeti ágak szerinti csoportosításban követik egymást. A kötet IV. utolsó része kitekintést nyújt a szigorú közgazdaságtani megközelítésből, a kultúra és gazdaság kapcsolatát nem közgazdasági, hanem más: antropológiai, pszichológiai, filozófiai, történeti aspektusokból elemzi. A kötetet közgazdaságtani függelék zárja, amely a szakmai terminológiában való eligazodást kívánja segíteni a közgazdaságtanban kevésbé jártas olvasók számára.

A kötet I. része a kereslet és a kínálat alakulásának tényezőit, és a piacok (termék és szolgáltatás piacok, ill. a művészi piac) működését mutatja be a kulturális iparágakban, önálló fejezeteket szentelve a terület olyan sajátos jelenségeinek, mint pl. a sztárjelenség gazdasági magyarázata. A könyvnek ebben a részében jelenik meg legkövetkezetesebben az a közgazdaságtani megközelítés, amely a saját helyzetüket optimalizálni kívánó kultúra-gazdasági szereplők és viszonyaik szemszögéből kívánja ábrázolni a kulturális javak piacának működését, és ennek sajátosságait. Az I. rész fejezetein ugyanakkor végigvonul az a kettősség, hogy egyfelől a fenti megközelítés lehetséges és szükséges is ezen a speciális, a racionális magatartástól, haszonelvű mérlegeléstől távolinak tűnő szférában is, másfelől a kulturális javaknak számos olyan specifikuma van, aminek következtében a fogyasztási és termelési elmélet hagyományos modelljei nem szolgálhatnak mindenkor megfelelő támponttal és magyarázattal a kulturális piacok jelenségeire. Ilyen sajátosságok pl. a kultúra élmény, ill. szenvedélyjóság jellege, fogyasztásának felhalmozási aspektusa, amelynek következtében a kereslet alakulásában a hagyományos gazdasági tényezők – árak és jövedelem – mellett más tényezők, pl. a fogyasztással járó bizony-

talanság, az optimális választáshoz szükséges információ és annak értékelése, az egyéni kulturális tőke, a fogyasztás időigényessége, a fogyasztói preferenciák kölcsönös függése, a minőségi tényezők stb. játszanak jelentős szerepet. (2. 3 fejezet)

A kulturális javak piacának kínálati oldalát vizsgálva a 4. fejezet bemutatja a kulturális intézmények termelési és költségösszefüggéseinek jellemzőit. Az output és inputok közötti kapcsolat ezen területen – de elsősorban az előadóművészeteknél jóval lazább, mint a gazdaság más ágazataiban, sokszor véletlenszerű elemeken alapul, nehezen mérhető. A termelékenység és költségalakulásnak a kulturális szférát jellemző egyik sajátos vonását írja le az ún. „költségkór” (vagy Baumol kór) jelenség, amely a tőke tényező és az emberi tényező közötti helyettesítésnek, így a „munkatermelékenység” növelésének a művészeti, alkotó tevékenységek körében érzékelhető korlátaival függ össze, amely erőteljes költség-inflációs hatással járhat. Részben ezekkel a sajátosságokkal magyarázható az a világszerte jellemző jelenség, hogy a kulturális szférában egyre inkább növekszik a „piac és az állam felségterületén kívül működő intézmények”, a non-profit szervezetek száma és aránya (5. fejezet). A következő fejezet bemutatja a művészeti piacok sajátos rétegzettségét, a részben hierarchikus, egymásra épülő, összekapcsolódó de egyben el is különülő részpiacokat, valamint a kulturális szféra jellemző piaci szerkezeteket. Képet kaphatunk a kulturális piacok egy olyan sajátos szegmenséről mint a műtárgypiac. A 7. és 8. fejezet az „input” piaci jelenségeket elemzi: a művészi munkakínálat két – a neoklasszikus és egy alternatív – modelljét, és magyarázatát is megismerhetjük. A művészek társadalmában más foglalkozásokhoz képest erőteljes jövedelmi differenciáltság érvényesül, a nagyon alacsony és kugró jövedelmek egyaránt jellemzőek. A kulturális

szféra sajátos jelensége a sztárjelenség, amelynek a kötetben megtalálható közgazdasági magyarázatai nem elsősorban a tehetséggel, hanem olyan közgazdasági tényezőkkel magyarázzák a sztárjelenséget, mint a méretgazdaságosság, a „tökéletlen” helyettesíthetőséghez kapcsolódó gazdasági járadék realizálása, valamint a fogyasztó racionális magatartása. Mivel a fogyasztó az információszerezési költségeket tudja csökkenteni a sztárok választásával, azaz „... a kultúra...piacainak szereplői teremtik meg, nagyrészt józan haszonelvű kalkulációk eredményeként a sztárság intézményét”.

A kötet II. részében szereplő írások egyik közös eleme, visszatérő kérdésköre az állam, az állami tulajdon és támogatás szerepe, az állam és piac viszonya a kultúrában. Az egyes írások azonban más-más módon közelítik ezt a kérdést: A 9. fejezetből megismerhetjük a kormányzati szerepvállalás jellemző modelljeit, a 11. fejezet a hatékonyság szempontjából foglalkozik az állami szerepvállalással, valamint a privatizáció kérdésével rámutatva arra, hogy a konkrét megoldásoknak és mértékeknek szükségszerűen különbözniük kell e az egyes kulturális területeken, ill. országokban is. Ebben a részben kapott helyet két külföldi szerzőpáros írása is. A holland Arjo Klammer a piaci és állami szférán egyaránt kívül eső finanszírozási megoldásokra hívja fel a figyelmet, bemutatva a különböző módokhoz tartozó különböző értékeket, a finanszírozási formák által generált sajátos értékrendeket. Az informális viszonyok, az ajándékozás és adományozás alkotja az ún. harmadik szférát, amelynek a művészetek világában nagy szerepe van. Az orosz szerzőpáros az állam szerepét abban látja, hogy ösztönző környezetet biztosítson a kultúra szereplői számára, és segítse a kulturális piac infrastruktúrájának kifejlesztését és megerősödését. A kultúragazdaságtan makrogazdasági aspektusait bemutató részt a kulturális javak

nemzetközi piaccal, nemzetközi kereskedelmével foglalkozó tanulmány zárja.

A kötet harmadik nagy egysége az egyes kulturális ágazatok sajátos közgazdasági problémáival foglalkozik. A kulturális ágazat rendkívül heterogén és egyre bővülő területeket fog át, a hagyományos művészeti ágak (színház, film, irodalom, zene, képzőművészet stb.) mellett az információs társadalom korában a tömegkommunikáció, a média, az internet meghatározó szerepet játszik a kultúrateremtésben és kultúraközvetítésben. A kötet harmadik szerkezeti egységét képező négy fejezetben ízelítőt kapunk e heterogén szféra egy-egy részterületének jellemző közgazdasági összefüggéseiről: nevezetesen a színház gazdaságtana, a média-gazdaságtan, a digitális kultúra gazdasági jellemzőiről, és a zenei szolgáltatások piacának működéséről.

A kötet utolsó, negyedik szerkezeti egységében helyet kapó tanulmányok ugyancsak a kultúra és gazdaság kapcsolatáról szólnak, de az előzőektől eltérő, interdiszciplináris jelleggel, a pszichológia, filozófia, kultúrtudomány szemszögéből kerülnek megvilágításba olyan kérdések, mint pl. a kreativitás, a művészeti érték, a kultúra és gazdaság viszonyának ellentmondásai. A kötet záró tanulmányában Scitovsky Tibor szélesebb társadalmi kontextusban, a kulturált szabadidő-eltöltés képességének a hiányából eredő negatív következményeket elemzi.

A könyvet elsősorban a kultúra területén dolgozó politikusoknak, vezetőknél, szakembereknek, kulturális menedzsereknek és érdeklődő művészeknek ajánlhatjuk, akik olyan közgazdasági, racionális döntéseket megalapozó szemléletmódot, tudományosan megalapozott érveket meríthetnek a kötet írásából, melyek hozzájárulhatnak kultúra finanszírozási, menedzselési feladataink megoldásához.

Csáki Lajos

Rubicsek Sándor – Juhász József – Tétényi Zoltán

GAZDASÁGTANI ÉS JOGI ISMERETEK ALKALMAZÁSA AZ ELLENŐRZÉSBN

**PERFEKT Gazdasági Tanácsadó,
Oktató és Kiadó Rt.,
Budapest, 2000. 82+92 p.**

A szerzők a pénzügyi-gazdasági-számviteli ellenőrök számára szükséges legfontosabb gazdaságtani és jogi ismereteket két könyvben foglalják össze; a bennük leírtak az okleveles pénzügyi revizori és a pénzügyi-számviteli szakellenőri szakképesítések megszerzéséhez szükséges tananyagot is tartalmazzák. A hatékonysági, gazdaságossági és teljesítmény-ellenőrzéshez az ellenőrnek feltétlenül megfelelő gazdaságtani ismeretekkel kell rendelkeznie. Nélkülözhetetlenek a revizor napi munkájához a legfontosabb intézményrendszerek, valamint a jogi bizonyítási eszközök ismeretei is. Ez utóbbiakra akkor van szükség, ha az ellenőrzés során bűncselekmény alapos gyanúja merül fel.

A gazdaságtani ismeretek (dr. Rubicsek Sándor munkája) keretében először a nemzetközi integráció irányzatairól, elméleteiről, majd a független államok közti gazdasági integráció formáiról, fejlődési szakaszairól (preferenciális vám- és szabadkereskedelmi övezet, vámunió, közös piac, „egységes piac”, gazdasági és politikai unió) tájékozódhatunk. Az országok közti integráció célja valamilyen előny megszerzése. A világgazdaságban a regionalizálódás és a globalizálódás egyidejűleg, egymással párhuzamosan folyik. Olvashatunk a továbbiakban az Európai Unió és az EFTA (Európai Szabadkereskedelmi Társulás) létrejöt-

tének előzményeiről, fejlődéséről, a szerződések – köztük a Maastrichti Szerződés – céljairól, valamint a közösségnek a közép- és kelet-európai államokhoz fűződő viszonyáról. Időrendi táblázat foglalja össze az Európai Unió fejlődésének eseményeit.

A közgazdaságtan szemléletmódjával, módszereivel foglalkozó részben a közgazdaságtan irányzatait, módszertani alapfogalmait ismerjük meg. A nemzetgazdasági teljesítmény mérőszámaival foglalkozó fejezet pedig a gazdasági tranzakciókat, az intézményi egységek típusait mutatja be. Szó van itt a nemzetgazdasági elszámolások rendszereiről, a termelés egyik legfontosabb kategóriájáról: a kibocsátásról (output), a vállalati mérlegekről és eredménykimutatásokról. A szerző tisztázza a halmozódás és a hozzáadott érték fogalmát, majd a jövedelmek elosztásával foglalkozik. Meghatározza az elsődleges és másodlagos jövedelmeket, a nettó és bruttó nemzeti jövedelmet és a nemzetgazdasági teljesítménymutatókat. A felhasználás célját tekintve végső fogyasztásra, tőkeképződésre és nettó exportra bontható. A végső fogyasztást a háztartások, az állam vagy a nonprofit intézmények végzik; a tőkeképződés beruházásból és készletváltozásból áll, a nettó export pedig az export és az import különbözte. A bruttó hazai termék (GDP, Gross Domestic Product) összetevői: fogyasztás + magánberuházások + kormányzati vásárlások + nettó export.

Az országok közti gazdasági kapcsolatok összefüggéseinek, törvényszerűségeinek feltárásával foglalkozó nemzetközi gazdaságtani tudnivalók keretében a szerző a nemzetközi munkamegosztásból és a külkereskedelemből származó előnyöket részletezi. Ismerteti a külkereskedelem állami szabályozásának eszközeit, a nemzetközi pénzforgalom működését, majd a nemzetközi gazdasági kapcsolatok mérlegeinek felépítését. Végül beszámol a hazánk és Európa életében fontos